

FERDINANDY GYÖRGY (1935) Miami

FERDINANDY GYÖRGY

Az utolsó napok

1.

Filmet – jól mondom? – forgatni szokás. Megírni? Minek? Én most mégis ezt teszem. Írom a képsorokat – apám utolsó napjairól. Egy áldozatról, akiről hetven éve hallgatunk.

Akkor, 1944 karácsonyán apa a Dorottya utcában, a belváros közepén lakott. Onnan járt ki a munkahelyére, az OTI-ba. A város már romokban hevert, de az OTI-torony állt még, és apám ott, a Fiumei úton dolgozott. Budával, velünk, akkor már megszakadt minden kapcsolat.

Adva van tehát egy fiatal, negyvenéves orvos, aki minden reggel keresztülgyalogol a városon. Egy színész, egy színhely és egy történelmi pillanat.

Persze a történethez keret kívánkozik. Kezdjük, mondjuk, harminc évvel később, az idegosztályon.

„Aznap átvettem apám hagyatékát. A repedezett, barna kézitáskát, amivel valaha a betegeiket látogatták a házi orvosok, egy madzaggal átkötött csomagot: a leveleimet, egy sétatobot azokból az időkől, amikor apa még járni tudott. A táskán monogram, dátum. Apám harmincéves volt, amikor megkezdte az orvosi gyakorlatot.

Az ápoló még egy megsárgult rajzot tett elém: apa a kórterem sarkában ül, előtte a rács mintája a falon. Gyakorlatlan kézzel, mégis aprólékos gonddal örökítette meg valamelyik beretvált koponyájú bolond.

A táskában családi képek: esernyős dámák, bajuszos urak, barnára száradt kartonok.

– Tessék ellenőrizni! – mondta az ápoló.

Éppen csak belenyúltam, de a képek alatt csuklóm kemény tárgyba akadt. Amikor kiborítottam a táskát, apa sztetoszkópja koppant az asztalon. A fülhallgató bakelitszárába akadhatott bele a kezem.

A levelekbe is belenéztem. Én írtam volna őket? Soha nem láttam ilyen idegennek az írásomat.

– Hát ez, kérem, minden – szólalt meg ismét az ápoló, és én a szemétkosárba löktem a másfél kilónyi reményt, amivel életben tartottam apámat betegségére utolsó harminc éve alatt.

A zárt osztály ajtajában vizenyős szemű ember állt meg előttem:

– Ez Perenyei! – mondta az ápoló, mintha tudnom kellene, hogy a Perenyei kicsoda.

Az ajtón nagyot kattant a lakat.

– Ő volt a doktor úr szárnysegéde!

– A szárnysegéde?

– Ő mosdatta le, ha maga alá piszkított.

– Mit akart?

Az ápoló vállat vont, zsebébe gyűrte a borraivalót:

– A sétatálcát. Azt mondta, neki ígérték. De hát ezt, ugye, senki sem tudhatja, uram. Tanú és végrendelet nélkül halt meg az édesapuka.”

2.

1944. december. Apa keresztülgyalogol a városon. Őt idézem:

„A Fiumei út sarkán, szemben az irodámmal volt egy kávéház, ami nyitva tartott, nyilván a temető közelsége miatt. Bementem, megittam egy pótkávé a pultnál. Hátul, a szobában szólt a rádió. A csapos legyintett. Tudtuk nélküle is, hogy már napok óta Szolnoknál állt a front. Kifelé menet megérintettem a sarokasztalnál gubbasztó férfi vállát:

– Minden rendben, Pista bácsi?

Bólintott, megigazította a nagy, fehér borítékot az asztalon:

– Ha ez így megy tovább... – mondta halkán...

– Akkor? – kérdeztem.

– Semmi. Akkor még a végén meggyógyulok!

Egymásra nevtünk. Az öreg minden reggel mondott valamit. Bízunk egymásban. Már napok óta Szolnoknál állt a front.

Egyedül dolgoztam az irodámban, azokban a napokban már nem jártak be a munkahelyükre az emberek. Még le sem ültem, amikor felpattant az ajtó, és harsány „Kitartás!” kiáltással berobbant egy nyilas, akiben csodálkozva ismertem fel régi, gimnáziumi osztálytársamat.

– Szervusz! – válaszoltam. – Hát te?

Ő pedig értésemre adta, hogy most már ő a főnököm.

– Ez a hely olyan – mondta –, mint egy szelep. Csak az nem szökik ki rajta, aki nem akar.

– Szanatóriumokba?! – kérdeztem. – Beteg emberek?!

– Azt majd én döntöm el – jelentette ki –, hogy ki egészséges és ki beteg! Ezentúl csak az én aláírásommal érvényes minden irat.

– Mégis, hogyan? – kérdeztem.

Elmagyarázta. Valamit konyított hozzá, mint mondta, mütös volt a balesetiben.

– Akkor jó! – veregettem meg a vállát. És átadtam neki az íróasztalom.

Még el sem helyezkedett, amikor megcsörrent a telefon. Intett, felvettem: az igazgató úr hívatott.

Finom, csendes ember volt a felettesem. Ő még ezekben a napokban is fent, a nyolcadik emeleten tartózkodott.

– A család? – kérdezte, amikor beléptem.

Hallgattam.

– Értem – bólintott a főnököm. Azonnal rátért a tárgyra.

– Gyurikám! Tudod te, hogy az én feleségem zsidó?

– Tudom – válaszoltam.

Az asszony öccsét kellett megmenteni.

– Be tudnád utalni vidékre? – kérdezte. Nem engedte el a kezemet.

– Természetesen! – feleltem.

Elmagyaráztam, hogy lent, a kávézóban ül egy tüdőbajos. Fehér boríték van előtte az asztalon. Ez majd ad a méltóságos asszony öccsének egy szép, pozitív köpetet.

– És én nem is tudtam erről! – sóhajtotta főnököm. – Köszönöm, fiam!

– Nincs mit! – feleltem. – Ez a legkevesebb.

Mire visszaértem a szobámba, a nyilas már mind aláírta a beutalásokat.

3.

Nap mint nap hullafáradtan értem haza. És nemcsak a munka és a hosszú gyaloglás miatt. Útközben minden sarkon igazoltattak, a gettón nem vághat-

tam keresztül, és jobb volt elkerülni a főútvonalakat. Volt úgy, hogy a járőrök háromszor is elkérték a papírjaimat.

– Ki maga? – kérdezték.

– Orvos!

– Miért nincs a kórházában? – vicsorogtak. – Mit lábatlankodik itt? Nem tudja, hogy mi a kijárási tilalom?

Végül mindig elengedtek, mi mást tehettek?! Rendszerben volt minden papírom.

És a Dorottya utcában sem ért még véget a nap. A lakók már lent, a pincében éltek, és minden este várt rám egy sor beteg. Le sem ülhettem, amíg el nem láttam őket. Amíg végig nem hallgattam a panaszaikat. Itt, az óvóhelyen mindenki ismerte egymást. Emmike, egy ápolónő nekem is lehozta a matracomat.

De hát kevés volt az ivóvíz, és az emberek a lépcső alatt, vödörökben, bödönökben végezték el a dolgukat. Így múltak a napok. Este, amikor véget ért a légítámadások, elővettem a tangóharmonikámat. Annak idején, diákkoromban némafilmek alá pötyögtem a zenét a Bodográf moziban. Most elővettem ezeket a régi melódiákat. Elénekeltem a szomjazóknak Baross Géza kabarédalát a pesti vízcsapról, ami „folik vagy nem folik, elnézem hajnalig!”.

De itt, a pincében sem volt mindig ünnep az élet. Egy reggel sírva esett be egy asszony. Át akarta hozni a Dorottya utcába az apját, és az utcán elfogták őket a nyilasok. Azt mondta nekik, hogy hozzám jön, rokonom. Ez jutott eszébe, úgy gondolta, hogy én mint orvos biztonságban vagyok.

Éppen annyi időm volt, hogy megkérdezzem:

– Mi az apjának a neve?

– Tibor! – válaszolta. És már nyílt is a pinceajtó: két fegyveres betuszkolta az öreget.

– Szervusz, Tibi bácsi! – kiáltottam, és kitárt karokkal siettem felé. Megöleltük egymást. A két nyilas káromkodva sarkon fordult, az öreg pedig összeesett.

– Megmentette az életünket! – suttogta Emmike.

Átölelt, egész teste remegett. – Menjünk fel hozzám! – kérlelt. Volt, aki felmerészkedett a lakásába két légítámadás között. De az én szobám a tető alatt volt, és különben is üresen állt, mióta lehoztam a kofferomat.

Bent az OTI-ban én bontottam fel a postám, a levelek nem érdekelték a nyilast. Én olvastam el egy vidéki szanatórium jelentését, amiben az állt, hogy több súlyos tünettel érkező beutalton nem találtak tüdőelváltozást. Jelentkeztem az igazgatónál, ő is elolvasta a jelentést. Sikerült elintézni, hogy én mentem le kivizsgálni az ügyet.

Fiatal orvoskolléga fogadott. Vidéken már összeszedték és bevagonírozták a zsidó családokat, rémülten hallgatta a beszámolómat, hogy mi Pesten még próbáljuk menteni az üldözötteket.

– Ennyi az egész – mondtam neki –, amire kérem. Nem tart már sokáig a háború. Ezek már az utolsó napok.

– És ha kiderül? – sóhajtotta. De végül is beleegyezett. Továbbra is fogadják majd a betegeimet.

4.

Nem tudom, hol követtem el a hibát. Amikor visszaértem, osztálytársam vigyorogva fogadott:

– Már azt hittem – mondta –, hogy leléptél. Érkezett valami papírod! És egy behívót nyomott a kezembe. Hogy jelentkezsem azonnali hatállyal. Budán, a Krisztina körúton.

– Ezentúl én vezetem az osztályt! – mondta a nyilas. Most már nélküled is el tudom látni a dolgokat. Szóval, dokikám – vigyorgott –, irány a front!

A front persze akkor már nem a Don-kanyart jelentette. Az ágyúk már itt dübörögtek a közelben. Szolnok alatt. Mondanom se kell, hogy nem a Krisztina körútra mentem. Úgy gondoltam, hogy otthon, a Dorottya utcában is átvészelem ezt a pár napot.

Amerre mentem, nyilas járőrök igazoltattak. A Károlyi kert felől géppisztolyos keretlegények hajszolták a sárga csillagos áldozatokat. Egész úton úgy kellett átlépegetnem az újságpapírral letakart holttesteket. Az egyik csoportban felismertem Zolit, a híres bohócot. Ezeket a szerencsétleneket valahonnan a Liget felől hajtották – akkor még azt hittem: valami biztonságosabb hely felé.

Kisgyerekkorom kedvence megöregedett. Az egyetemi templom előtt van egy kis beszögellés. Nem gondolkoztam: odaugrottam hozzá, hogy kirántsam a sorból.

– Gyorsan! – súgtam a fülébe.

Puskatussal vágott hátba egy őr.

– Be akarsz állni közéjük? – ordította.

– Hová viszik őket?

– Ahová valók! – vicsorgott.

Átfagyva zuhantam be a pincébe. Azt hittem, megmenekültem. Aztán itt is utolért a front. Akkor már házról házra közeledtek a harcok. És mind ide, hozzám hozták le a sebesülteket.

Az egyik a Kereskedelmi Bank elnökének, Vida Jenőnek volt a felesége. Egy suhanc az arcába lőtt. Rézsút érte a golyó, a jobb arcfelét roncsolta szét, és a bal fülénél távozott. Miközben a sebet elláttam, németül ismételtette: „Er war so jung, und er hat auf mich geschlossen!”

Nem tudom, hogyan találtak rám ebben a zűrzavarban. Persze én sem bújtam el. Egészen megfeledkeztem róla, hogy én már nem orvos, én már csak egy katonaszökevény vagyok.

Amíg egy éjjel arra riadtam, hogy két suhanc rángatja a vállamat.

– Főorvos úr! – negédeskedtek. – Gyerünk, öltözés!

– Hová visznek? – kérdeztem.

Az ápoló, Emmike belém kapaszkodott:

– Tudják maguk – sikította –, hogy ki ez az ember?

– Hogyne tudnánk! – vigyorogtak. – A zsidószanatórium főorvosa! Megérkezett a beutalója, doki! Szanatóriumba mehet!

És kísértek, keresztül a néma, sötét várososon.

5.

A Hűség Házába vittek. Az Andrásy út hatvanba. Amikor beléptem a gyéren világított épületbe, úgy az arcomba vágta, hogy elestem, és a szemüvegem darabokra törött. Egy emeleti szobába hurcoltak, agyba-főbe vertek.

– Piszkos kommunista! – kiabálták. – Zsidóbérenc! Hazaáruló!

Amikor magamhoz tértem, éjszaka volt. Teljesen átfagytam. Az orromból még mindig szivárgott a vér, letöröltem volna, de mozdítani se tudtam a karomat. A legnagyobb baj azonban az volt, hogy nem láttam semmit, mióta elvesztettem a pápaszememet.

Az udvarról felhangzott a nyilasok dalolása. Hol az indulójukat énekelték, azt, hogy „egy a dolgunk, egy a célunk...”, hol meg, hogy „én a tököd levágom!”. Erre is volt valami antiszemita szöveg. Nők is lehettek velük, nevettek, sikongattak. Velem nem törődött már senki sem. Mint reggel kiderült, nem voltam egyedül. A többieket éjjel elvitték „sétálni”, az orosz vonalak elé. Akik vissza-

jöttek, azt mesélték: talán tudták, hogy kik voltak, mert nem lőtték rájuk az oroszok.

Később kiderült, hogy miért hoztak fel ebbe az emeleti szobába. Egész nap félelemtől remegő, halálsápadt embereket vezettek elé.

– Le a gatyával! – ordították. És: – Na, dokikám, vizsgálj meg!

– Nem zsidó! – mondtam minden esetben. Hogy hová vitték őket, nem tudom. De ha valakire azt mondtam volna: zsidó, ott helyben verték volna agyon.

Légítámadáskor levonultak a pincébe a nyilasok. De előbb még felhajtottak minket a negyedik emeletre. Egy nagy, közeli robbanás után, amikor elült a por, észrevettem, hogy az ajtót kitepte a légnymás. Alig tudtam járni, akkor már nagy, lila ödémák keletkeztek a lábamon. Óvatosan levánszorogtam a lépcsőn. Gondoltam, hogy kell itt egy orvosnak lenni, aki rajtam – a kollégán – segíteni fog.

Hát volt is. Tökrészegezen aludt egy földszinti szobában.

– Mi az? – kérdezte, amikor felráztam. Mondtam, hogy orvos vagyok én is, és hogy tévedésből hoztak be a nyilasok.

– Hol fogták el?

– A Dorottya utcában.

– Á, tudok róla! – mondta. Legyintett. – Maga az a híres zsidóbérenc. A zsidószanatórium főorvosa. Miért nem lőtték főbe? – nyögte, miközben felöltözött.

Nem tudom, mi történt volna, de akkor kivágódott az ajtó, és behoztak egy fekete egyenruhás nyilast. Orrából, füléből folyt a vér, kiesett egy páncélkosziból, nyilván beivott. Odafektették az orvos mellé, az ágyra, de az rá se nézett.

– Mit csináljak vele? – siránkozott.

– Lumbál punkciót! – feleltem. – Megcsinálom, ha hagyod. Csak egy szemüveget adjatok!

A punkció után jobban lett az az ember.

– Hová vigyük? – kérdezték. – Nem ezt, hanem a másikat! (Értsd: engem.)

– Bánom is én! – mondta az orvos. – Vigyék, ahová akarják!

De aztán mégis adott egy írást, hogy a pártházat – kísérettel – elhagyhatom.

6.

Éjjel volt, fekete hó ropogott a lábam alatt. Hogy mentem, nagy szó. Vonszoltam magam. Az utcákon leszakadt kábelek között gazdátlan lovak. Hullák furcsa pózokban, kőkeményen, az egyik a hátán, a másik hason. Kísérőm húzott maga után, és káromkodott. A Vörösmarty téren ropogva égett a Vigadó. Éppen odaértünk, amikor nagy robbanás rázta meg az épületet. Felálltunk. A nyilas azt mondta, hogy neki a Váci utca felé van dolga. Rögtön rávágtam, hogy nekem pedig a Lánchíd felé.

Beestem a pincébe, ahonnan – úgy tűnt, ezer éve – elvittek a nyilasok. A lakók lefektettek, betakartak. Emmike sírva dörzsölgette a végtagjaimat. Még emlékszem, mintha azt mondták volna: agyhártyagyulladás. De lehet, hogy ezt csak később mondta valaki.

Nem tudom, mennyi ideig feküdtem félálomban, eszméletlenül. Órákig? Napokig? Valami zenét hallottam szüntelenül. Ta-nana-ta-nana-ta-tonkinoázó! A gramofonon ropogva forgott a régi francia lemez.

Amikor magamhoz tértem, a nyitott pinceajtón besütött a nap. Nagy csend vett körül, a hang csak később jött bele a képbe. Fent, az udvaron katonák álltak a fényben.

– Mi történt? – kérdeztem. És valaki azt felelte:
 – Doktor úr! Vége van a háborúnak!
 Emmike langyos teával itatott.
 – Holnapra kutya baja, dokikám! – mondta valaki. – Megőriztük a harmo-
 nikáját. Szombaton már táncolni fog!
 Bólintottam, büszkén, boldogan. Még nem sejtettem, hogy nem csak tán-
 colni nem fogok én már. Hogy soha többé nem tudom használni a lábaimat.”

•

Eddig apám kézirata. A történetet azonban nem könnyű befejezni. Hogyan ér-
 zékeltetni, hogy a doki nem áll lábra soha többé? Hogy még harminc évig él,
 bénán, magára hagyatva, elfekvő kórházak, menhelyek siralomházaiban? Vé-
 gül pedig az idegosztályon, ahol átvettem apám hagyatékát. Az orvosi táskát,
 a sztetoszkópot és a sétabotot. Apa arcképét, amit aprólékos gonddal rajzolt
 meg egy beretvált koponyájú bolond.

Bekereteztem ezt a képet. Apa sétabotját pedig visszaviszem az ideg-
 osztályra, és ha még él, Perenyei úrnak adom. Végül is nem én, ő volt apám
 szárnysegéde ez alatt a harminc év alatt.

KATONA KATALIN, 'Időtlen I-II.', 2013